

О. ХЕНРИ

ИЗКУСТВОТО И МУСТАНГЪТ

Превод от английски: Тодор Вълчев, 1993

chitanka.info

От пустошта се беше пръкнал художник. Дарбата, чиято коронация сама по себе си е демократична, бе сплела венец от вечнозелен дъб за челото на Лони Бриско. Изкуството, което търси излаз в краищата на пръстите на каубой или на полуграмотен император, този път бе избрало за свой посредник Каубоя художник от Сан Саба. Резултатът, измазано платно седем на дванайсет фута, висеше в златна рамка във фойето на Капитола.

Законодателното събрание беше в сесия; главният град на най-големия западен щат се радваше на оживена дейност и на облаги, с каквито събранието на най-мъдрите го удостояваше. Хотелите трупаха лесни доларчета от палавите законодатели. Най-големият западен щат, същинска империя по площ и природни богатства, се бе надигнал и заличил старото клеймо за диващини, закононарушения и кръвопролития. Животът и имотът тук бяха защитени както никъде в развратните градове на упадъчния Изток. Възглавничните покривчици, черквите, плюскането на ягоди и неприкосновеността на личността се радваха на широко разпространение. Всеки пришълец можеше да дрънка безнаказано врели-некипели или да излага възгледите си за културата. Изкуствата и науките получаваха широка подкрепа и субсидии. Ето защо, полагаше се законодателното събрание на този велик щат да отпусне средства за закупуване на безсмъртното платно на Лони Бриско.

Районът Сан Саба рядко бе давал принос за популяризирането на изящните изкуства. Неговите синове нямаха равни в бойното изкуство, мятането на ласо, боравенето с уважавания „Колт“, безстрашието си на покер и среднощните опити да извадят някои градове от никому ненужната летаргия; ала досега районът не се славеше като бастион на естетиката. Но четката на Лони Бриско заличи тази несправедливост. Тук, сред варовиковите скали, сочните кактуси и изсъхналата трева на тази безводна долина се бе родил каубоят художник. А защо се е влюбил в изкуството? — този въпрос не буди нито спор, нито съмнение, някоя спора на вдъхновението ще да е прескочила в него въпреки сушавата почва на Сан Саба. Капризният творчески дух навярно го е подтикнал към изява, а после е седнал сред нажежените бели пясъци да наблюдава неговата дяволита рожба. Защото картината на Лони, разглеждана като произведение на изкуството, несъмнено би прогонила всяка черна грижа от душите на критиците.

Платното — може да се каже почти панорамно — представяше типичен западен пейзаж, в който вниманието привличаше централната животинска фигура — препускащ жребец в естествен размер, буен и с пламнали очи, откъснал се с луд бяг от стадото, което, сподирено от типичен каубой, заема втория план в дясната част на платното. В самия пейзаж личаха подходящи и точни аксесоари. Пропорционално разположени се виждаха вечно зелен дъб, мескит и дива круша. Юка с восъчните си цветове, събрани в гъста розетка, голяма колкото ведро, придаваше свежа красота и разнообразие. В далечината е вълнообразната прерия, насечена от прекъсващи се потоци, характерни за района, покрай които е тъмнозеленото на дъбовете и брястовете. В предния план под светлозелените диви круши лежи навита колоритна гърмяща змия. На трето място в платното стои ултрамарин и червеникаво — типичното западно небе с бягащи перести облаци, които не носят дъжд.

Картината стоеше между две гипсови колони в просторния коридор, близо до вратата на камарата на представителите. Граждани и законодатели — къде по двама, къде на групи, а понякога и на тълпи — се спираха пред нея да я гледат. Мнозина, може би повечето от тях, познаваха отблизо прерията и лесно си спомняха този пейзаж. Стари говедовъди, обвеяни от спомени и много доволни, се разговаряха с братя на някогашни следотърсачи за дните, които платното извикваше в съзнанието им. Изкуствоведите в града се брояха на пръсти, но не се чу някой да говори за колорит, перспектива и светоусещане, както обичат да плямпотят на Изток, когато искат да ударят някой по-амбициозен художник. „Това е голяма работа“ — възкликваха повечето хора и се възхищаваха на златната рамка — по-голяма не бяха виждали.

Най-запаленият поклонник на платното беше сенаторът Кини. Именно той най-често се изказваше и твърдеше с глас на конекротител, че ще падне незаличимо петно върху името на големия щат, ако не се отблагодари както подобава на гения, възпроизвел с това безсмъртно платно картина, типична за богатите източници на богатство на нашия щат, за неговия разцвет, земя и... тъъ... едър добитък.

Сенаторът Кини представяше най-западния район на щата — на четиристотин мили от Сан Саба, — но за истинския поклонник на

изкуството не съществуват между и граници. Сенаторът Мулънс, представител на Сан Саба, също не беше безразличен към идеята, че щатът трябва да закупи картината на неговия избирател. Един от гражданите му беше подшушнал, че Сан Саба единодушно се възхищава от забележителната картина. Стотици познавачи се били стекли на мустанги и катъри да я гледат, преди да бъде пренесена в столицата. Сенаторът Мулънс мечтаеше да бъде преизбран и много добре знаеше какво означава гласа на Сан Саба. Не по-малко добре знаеше, че с помощта на сенатора Кини — влиятелна личност в законодателното събрание — тази работа може да се уреди. Сега, сенаторът Кини имаше готов законопроект за мелиорации, който искаше да прокара заради благополучието на своя район, и знаеше, че сенаторът Мулънс може да му даде ценна помощ и сведения, тъй като Сан Саба вече се радваше на придобивките от подобен закон. При положение, че интересите на двамата така добре съвпадаха, едва ли имаше нещо в това, че щатската столица изведнъж проявяваше такъв интерес към изкуството. Малцина художници са откривали първите си картини при по-щастливи обстоятелства.

Сенаторите Кини и Мулънс постигнаха разбирателство по въпросите на мелиорацията и изкуството, докато си пиеха питието в кафенето на хотел „Емпайър“.

— Хммм — подхвана сенаторът Кини, — не знам. Не съм художествен критик, но ми се струва, че нещо куца в тази картина. Прилича ми на лоша литография. Не ми се ще да разсъждавам за таланта на твоя избирател, сенаторе, но лично аз не бих дал и половин долар за нея — ако не смятаме рамката. Как мислиш да пробуташ това нещо на законодателите, които ритат срещу такава дреболия в разходното перо като шестстотин осемдесет и един долара за ученически гуми, и то еднократно? Това би било губене на време. Ще станем за смях в сената, ако речем да внесем някакъв законопроект.

— Но ти не ме разбираш — каза сенаторът Мулънс с решителния си глас и почука с дългия си показалец чашата на Кини. — Аз също имам съмнения относно картината — какво представлява, бикоборство или японска алегория? — но искам законодателен акт за купуването ѝ. Разбира се, сюжетът трябва да е в съответствие с историята на нашия щат, но вече е много късно картината да се остърже и видоизмени. Щатът няма да обеднее, а пък самата картина може да бъде прибрана в

някой склад, където няма да смуцава никого. Като оставим настрана изкуството, работата се свежда до това, че момчето, изрисувало картината, е внук на Лусиън Бриско.

— Я го повтори! — ахна Кини и облегна замислен глава. — На самия Лусиън Бриско?

— Именно. Човекът, когото много добре знаеш. Човекът, който от пустошта създаде щат. Човекът, който укроти индианците. Човекът, който премахна конекрадците. Човекът, който отказва всякакви почести. Най-любимият син на щата. Разбра ли ме сега?

— Ще завием картината — отсече Кини. — Все едно, че е продадена. Ама ти защо не започна с това, ами си губим времето да дрънкаме за изкуство. Аз ще си подам оставката в сената и ще се върна да нося рулетката на главния землемер, ако не успея да накарам този щат да купи картината, измазана от внука на Лусиън Бриско. Ти чувал ли си, че бяха отпуснати средства за къщата на дъщерята на Смодърс Едноокия? Е добре, това мина на закрито заседание. А Едноокия е избил поне два пъти по-малко индианци от Бриско. За каква сума се разбрахте с цапача, тоест колко мислите да смъкнете от щатската хазна?

— Според мене петстотин... — каза Мулънс.

— Петстотин? — прекъсна го Кини и почука по чашата за келнера. — Само петстотин за летящия червен жребец, създаден от внука на Лусиън Бриско! Къде ти е патриотизма, човече? Трябва да бъдат поне две хиляди. Ти ще внесеш предложението, аз ще взема думата в сената и ще размахам скалпа на всеки индианец, убит от Лусиън Бриско. Я да видим, не прояви ли той веднъж глупост и честолюбие? О, да, отказа да приеме всякакви привилегии и облаги, на които имаше пълно право. Можеше да стане губернатор, но не пожела. Отказа се и от пенсия. Сега е моментът щатът да му се отплати. Ще трябва да се заема с тази картина, но някои заслужават наказание за това, че семейството на Бриско бе принудено да чака толкова дълго. Ще поставим въпроса към средата на месеца, когато законопроектът за данъците ще е минал. Слушай, Мулънс, виж там направи нещо да получа данни колко ще излязат онези напоителни канали и с колко ще се увеличи продукцията на акър. Ще имам нужда от теб, когато дойде ред на моя законопроект. Мисля, че ще можем добре да се сработим на тази сесия, а защо не и по-нататък?

Така щастиято реши да се усмихне на каубоя художник от Сан Саба. Съдбата вече беше изпълнила своя дълг, когато е подредила атомите на космогонията по такъв начин, че се е появил внук на Лусиън Бриско.

Този Бриско беше пионер както в завладяването на територии, така и в някои постъпки, подсказани от голямото му и простодушно сърце. Той е бил един от първите заселници и кръстоносци срещу необузданите природни сили и дивите плиткоумни политици. Неговото име и памет се тачеха наравно с имената на Хюстън, Бун, Крокет, Кларк и Грийн^[1]. Сам се беше справял в живота, негонен от особени амбиции. Дори по-малко прозорлив човек от сенатора Кини би могъл да предвиди, че щатът ще побърза да почете и възнагради неговия внук, пръкнал се от прерията, макар и толкова късно.

И тъй пред голямата картина до вратата на камарата на представителите в течение на много дни и твърде често можеше да се види свежата едра фигура на сенатора Кини, който гръмогласно изреждаше миналите дела на Лусиън Бриско, свързвайки ги с изделието на неговия внук. Сенаторът Мулънс си вършеше работата не толкова шумно и показно, но преследваше горе-долу същата цел.

Когато денят за внасянето на законопроекта за разходите наближи, от Сан Саба долетяха на мустангите си Лони Бриско и група верни негови приятели, за да подкрепят делото на изкуството и да прославят името на приятелството, още повече, че с тях беше самият Лони, рицарят на стремето и кожените панталони, който боравеше сръчно както с ласото и колта, така и с четката и палитрата.

И тъй, един мартенски ден това лоби се втурна шумно в града. Каубоите бяха пригодили одеждите си за по-различните от прерията градски условия. Бяха се отказали от кожените панталони, а коланите и колтовете си бяха закачили на седлата. Между тях беше Лони, двайсет и три годишен младеж, загорял, със сериозно лице, простодушен, мълчалив, кривокрак, яхнал своята Люта, най-приказният мустанг западно от Мисисипи. Сенаторът Мулънс го беше осведомил за добрите изгледи, които се очертаваха; дори му бе споменал — толкова голямо доверие имаше в способния Кини — сумата, която щатът вероятно щеше да му отпусне. Лони разбра, че в случая славата и парите вървят ръка за ръка. Несъмнено в гърдите на дребничкия мургав кентавър пламтеше искра от божествения огън, защото той се

готвеше да използва двете хиляди долара за развитието на своята дарба. Един ден ще изпише картина дори по-голяма от тази — да речем, дванайсет на двайсет фута — с широта и атмосфера, силно въздействаща.

През трите дни, които оставаха до внасянето на законопроекта, лобито на кентавъра извърши достойна за похвала работа. По ризи, с шпори на краката, загорели от слънцето, изпълнени с въодушевление, което изразяваха с по-особени думи, те със завидно упорство се въртяха пред картината. И не без основание се надяваха, че коментарите им за картината, за нейния неподправен реализъм ще бъдат приети като мнение на специалисти. На висок глас те се възхищаваха от майсторството на художника, когато наблизко имаше уши да слушат и да разпространяват казаното. Лем Пери, лидерът на лобито, бе наизустил предварително подготвена реч, тъй като не беше находчив и трудно се изразяваше.

„Погледнете го това двугодишното! — казваше той, протегнал кафявата си ръка към централната фигура на картината. — Мустанга ми да пукне, ако не е като живо. А бе просто го чувам как тропоти; откъснало се от стадото, па и се прави на уплашено. Много е подло това жребче. Вижте го как върти очи и размахва опашка. Също като истинско. Трябва му само една кобилка, за да се върне при стадото. Вижте как размахва опашка. Всеки случай не съм виждал жребец да размахва другояче опашката си. Да ми умре мустанга, ако съм виждал.“

Джъд Шелби, който също се възхищаваше от великолепия жребец, насочваше решително възторга си към пейзажа, за да може цялата картина да получи заслужена оценка.

„Този пейзаж — казваше той — е изкопиран от Дед Хорс Вали. Ама досущ. Същата трева, същото положение на земята, същите шубраци. Ония мишелови вляво се въртят над дъртата кранта на Сам Кидрейк, дето един ден се преби от препиване. Крантата не се вижда, щото ония брястове пречат, но тя си е там. Който е виждал Дед Хорс Вали и застане пред тази картина, просто ще скочи от мустанга си и ще вземе да си търси място за лагеруване.“

Скини Роджърс, тясно свързан с комедията, беше измислил малка сценка, която неизменно правеше впечатление. Пристъпвайки съвсем близо до картината, при благоприятен момент надаваше

пронизителен вик „Иии“, отскачаше нависоко и тупваше силно на пети, при което по каменния под се разхвърчаваха шпорите му.

„Велики боже! — беше неговата реплика. — Взех го за истински. Да пукна, ако не е така. Дори ми се стори, че чувам тропот. А вижте животинката, дето се е усукала под крушата. Още малко и ще припадна от страх.“

С тези изкусни номера на верните приятели на Лони, с носовия глас на сенатора Кини, който непрекъснато прогласяваше качествата на картината, с трогателния престиж на пионера Бриско, който обвиваше всичко това като драгоценен варак, имаше всички изгледи Сан Саба да си спечели име на художествено средище — добавка към превъзходството му в родеото и постиженията в тънкото изкуство на покера. Така около картината се създаваше особена атмосфера благодарение по-скоро на външни фактори, отколкото на художническата четка, но тази атмосфера караше все повече и повече хора да се трупат възхитени пред платното. Старият боец срещу индианците и вълкодав би се усмихнал мрачно в щастливите си ловни полета, ако знаеше, че неговият призрак дилетант фигурира като покровител на изкуството две поколения след неговото лишено от изкуство съществуване. Името Бриско съдържаше някаква магия, която надмогваше всякаква слаба техника и лош колорит.

И дойде денят, когато се очакваше сенатът да приеме предложението на сенатора Мулънс за отпускане на две хиляди долара, с които да се закупи картината. Галерията на камарата бе отрано заета от Лони и лобито на Сан Саба. Те седяха на първата редица рошави и шумяха, скърцаха и тропаха, посмутени от тържествената обстановка на залата.

Внесеното предложение се прие на второ четене и тогава сенаторът Мулънс произнесе суха, тегава и продължителна реч. После стана сенаторът Кини и се приготви да проглуши небесата. По онова време ораторското умение беше все още живо; светът не беше стигнал дотам, да го измерва посредством геометрията и таблицата за умножение. Тогава властваха красноречието, елегантният жест, изисканата апострофа, вълнуващият завършек.

Сенаторът говореше. Онези от контингента на Сан Саба седяха в галерията с чорлавите си коси, които падаха над очите им, дишаха тежко и местеха от коляно на коляно големите си шапки. Долу

многоуважаемите сенатори или се протягаха по банките си със самочувствието на утвърдени политици, или седяха чинно, което показваше, че това е първият им мандат.

Сенаторът Кини говори близо час. Темата му беше историческа, историята, украсена с патриотизъм и емоции. Само между другото спомена картината навън в коридора — не е нужно, каза, да се разпростираме върху нейните достойнства, сенаторите вече са я видели. Авторът на картината е внукът на Лусиън Бриско. Последваха словесни картини за житието на Бриско, изписани със забележителен колорит. Неговият суров и бурен живот, неподправената му любов към федерацията, която искаше да изгради, пренебрежението му към всякакви награди и възхвали, неговата изключителна и непоклатима самостоятелност, големите му заслуги пред щата. Стана дума и за Лони Бриско. Макар и на заден план, картината бе посочена като средство, което дава възможност на щата да се отплати със закъснение на потомъка на своя забележителен син. Честите бурни ръкопляскания на сенаторите свидетелстваха колко добре се приемат думите на оратора.

Предложението се прие без нито един глас против. На другия ден то трябваше да бъде разгледано от камарата на представителите. Вече всичко беше уредено то да мине гладко като на гумени колела. Депутатите Бандфорд, Грейсън и Плъмър, добри работни коне и оратори, получиха купища бележчици с данни за делата на пионера Бриско и се съгласиха да бъдат движещата сила на заседанието.

Лобито на Сан Саба и протежето му се спуснаха тромаво по стълбите и излязоха в двора на Капитола. Там те се скупчиха нагъсто и нададоха победоносен вик. Ала един от тях — Бък Съмърс, има неблагоприятното да направи следната дълбокомислена забележка:

— Той удари къравото. На мене ми се чини, че ще купят жребеца на Лони. Аз не ги разбирам много парламентарните работи, ама нещата вървят натам. Но според мене, Лони, те се споразумяха за дядо ти, а не за картината. Ще рече, трябва да се радваш, че носиш името на Бриско.

Тази забележка вби в съзнанието на Лони мъгляво неприятно подозрение в същия смисъл. Той се затвори още повече, взе да скубе трева от земята и да я дъвче умислен. Самата картина липсваше унизително в доводите на сенатора. Художникът бе изтъкван чисто и

просто като внук на Бриско. Макар това да беше ласкателно в известен смисъл, то принижаваше изкуството, оставяше го встрани. Каубоят художник разсъждаваше.

Хотелът на Лони беше близо до Капитола. Наближаваше един часът, когато щеше да има обед след заседанието на сенаторите. Един от служителите на хотела каза на Лони, че същия ден от Ню Йорк е пристигнал някакъв прочут художник и е отседнал в този хотел. Той отивал на запад, към Ню Мексико, за да проучва ефекта на слънчевата светлина върху древните стени на зуните. Камъкът я отразява. А някогашният строителен материал, предимно глина, я поглъща. Та художникът искал да използва този ефект в една своя картина и изминал две хиляди мили, за да го проучи.

След обедата Лони потърси този човек и му разказа едно-друго. Художникът беше болнав, държеше го само духът му и безразличието към живота. С Лони отидоха до Капитола и се изправиха пред картината. Художникът подръпваше брадата си и изглеждаше недоволен.

— Интересува ме мнението ви — каза Лони. — Ама честно, съвсем честно.

— Тъй да бъде — отвърна художникът. — Преди обяд вземам три вида лекарства — със супена лъжица. Горчивият им вкус е все още в устата ми. Така че съм подготвен да говоря истината. Искате да знаете това картина ли е или не.

— Точно така — каза Лони. — Вълна ли е или памук? Трябва ли да продължа да рисувам или е по-добре да си гледам стадата?

— Докато поднасяха десерта — подзе художникът, — разбрах, че щатът се готвел да ти плати две хиляди долара за тази картина.

— Предложението мина в сената — обясни Лони, — а утре ще го обсъжда камарата на представителите.

— Имаш късмет. Да не би да си носиш четирилистна детелинка?

— Не — отвърна Лони, — но имам, по-точно имал съм дядо. Той е бая плътно забъркан в историята с картината. Тя ми отне цяла година. Много ли е ужасна? Някои казват, че опашката на жребеца не е лоша. И пропорциите били добри. Кажете сега вие.

Художникът изглежда жилестата фигура на Лони и кафявата му кожа. Нещо го подразни, но то бързо отмина.

— В името на изкуството, синко — препъна се художникът, — недей да харчиш повече пари за боя. Това изобщо не е картина, а огнестрелно оръжие. Ако искаш, насочи го срещу щата и му прибери двете хилядарки, но никога вече не заставай пред платно. Живей си под него. С парите си купи двеста мустангчета — разбрах, че вървели евтино — и яхай, яхай на воля. Поемай дълбоко въздух, яж, спи и бъди честит. И никаква живопис повече. Виждаш ми се здравеняк. Това говори за дух. Развивай го. — Старецът погледна часовника си. — Три без двайсет. В три ме чакат четири капсули и една таблетка. Това е всичко, което искаше да знаеш, нали?

В три часа каубоите дойдоха да вземат Лони, водейки оседлана неговата Люта. Традициите трябваше да се спазват. По случай приемането на предложението от сената тайфата трябваше да язди като бясна из града, да вдига шум и трясък. Не можеше да мине и без алкохол, трябваше да пушкат и да реват за чест и слава на Сан Саба. Част от програмата вече беше изпълнена в кръчмите по пътя им.

— Давайте, момчета! — провикна се Лони и като заби колене в хълбоците на Люта, препусна в галоп. Въодушевеното лоби полетя вихрено в праха след него. Лони ги водеше право към Капитола. С неистови викове тайфата прогласи явното си намерение да влезе вътре, без да слиза от конете.

Ура за Сан Саба!

Мустангите на каубоите затропотиха нагоре по каменните стъпала. Момчетата влязоха шумно в къртящия коридор и пред конете им се разбягаха уплашени случайните посетители. Лони, начело, подкара Люта право към картината. В този час от прозорците на втория етаж струеше мека светлина, която падаше върху голямото платно. На тъмния фон на коридора картината се очертаваше с нелош ефект. Въпреки недостатъците ѝ, почти можеше да си представиш, че гледаш пейзаж. Е, може и да се стреснеш от убедителната фигура на жребеца в естествен размер, който препуска като луд по тревата. Може би така го е видяла и Люта. Позната за нея картина. А може би просто се е подчинила на волята на ездача. Ушите ѝ щръкнаха, тя изпръхтя. Лони легна напред и разпери лакти — като криле. Това е сигнал за мустанга да полети като вихър напред. Дали Люта си представи, че вижда разлудял се жребец, който трябва да бъде спрял и върнат при стадото? Тя заудря жестоко копита, потрепери, изпъна железните мускули на

хълбоците си и се хвърли напред, получила сигнал от юздата; легнал ниско, за да избегне горната част на рамката, Лони се вряза като снаряд в голямото платно и остави в нето чудовищна разпарчалосана дупка. После бързо спря коня и заобиколи колоните. Притичаха зяпачи, глътнали си езиците в тази суматоха. Дойде и униформеният пазач, изпърво навъсен, със страшен вид, но после се усмихна. Мнозина законодатели излязоха от залата и се стълпиха да видят какво става. Каубоите на Лони останаха вкаменени и ужасени от неговата щурава постъпка.

Сенаторът Кини се случи между първите, които наизлязоха. Преди той да продума, Лони се наведе от коня, вдигнал се на задните си крака, насочи късия си бич към сенатора и каза най-спокойно:

— Днес държахте много хубава реч, господине, но можехте да зарежете тая работа, за парите де. Аз не искам нищо от щата. Мислех да му продам картината, но това не е картина. Казахте куп работи за дядо Бриско, с които се гордея, нали съм му внук. Това добре, обаче нашия род не приема подаръци от щата. Ако някой иска рамката, може да я вземе. След мен, момчета!

И делегацията на Сан Саба отпраши навън — по стълбите и после по прашните улици.

На половината път до Сан Саба се спряха на лагер да прекарат нощта. Когато наближи време за лягане, Лони се измъкна от лагерния огън и намери Люта да пасе кротко тревица, вързана за въже. Лони увисна на врата ѝ и художествените му амбиции изчезнаха завинаги в една дълга тъжна въздишка. Но отричайки се от тях, той успя да произнесе няколко думи:

— Единствено ти, Люта, можа да разбереш едно-друго. Той беше кастрат, нали, стара дружке?

---

[1] Известни американски пионери, военни и политически дейци. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.